Radek V o l e j n í k (Praha)

ANTROPONYMA V NÁZVECH ČESKÝCH HRANÝCH FILMŮ

ANTHROPONYMS IN THE NAMES OF CZECH FILMS
This paper is more or less an overview about anthroponyms in the names of Czech films (shot between 1898 and 2010), which will be a part of the author's forthcoming doctoral thesis on the names of Czech films. It is not meant to be a complete description, but an introductory-illustrative overview of the topic. The outcome of the paper is that anthroponyms constitute a rich part of the names of Czech films and deserve a more detailed research (as well as the problematics of Czech film names itself).

Keywords
proper names, anthroponyms, names of Czech films, NFA, ČSFD.cz

Tento text má víceméně informativní charakter – jde o **nástin problematiky antroponym v názvech českých hraných filmů z let 1898–2010**, který bude součástí autorovy chystané disertační práce o názvech českých hraných filmů. Nepůjde zde tedy o úplný, vyčerpávající popis, ale spíše o úvodně-ilustrační přehled k tématu antroponym v názvech českých filmů.

Materiál pro disertaci obsahuje názvy **českých a československých hraných filmů**, které byly primárně natočeny pro kinodistribuci v české a československé produkci a v nichž je užívána čeština. Byl získán z webových stránek **Národního filmového archivu**[1)] (zde jsou uvedeny údaje o všech českých filmech z let 1898–1970; materiál byl excerpován v lednu 2014) a z webových stránek **Československé filmové databáze**[2)] (materiál excerpován v lednu 2015). Nejsou do něj zahrnuty názvy českých hraných filmů televizních, krátkometrážních a studentských, naproti tomu je však počítáno i s názvy hraných filmů, jež jsou považovány za ztracené, a s názvy většiny hraných filmů koprodukčních.

Názvy českých hraných filmů – a filmové tituly obecně – nepatří právě k častým tématům české onomastiky. Konkrétních studií a publikací k tomuto tématu není mnoho,[3)] častější je ale problematika překladu filmových titulů.[4)] O titulech bylo také

[1)] http://web.nfa.cz/CeskyHranyFilm/cz/obsah/index.html
[2)] www.csfd.cz
[3)] R. Kvapilová-Brabcová, Názvy filmů v proměnách času. In: H. Kupcová (ed.), Pražské jaro 1968. Literatura – film – média. Materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademií za spolupráce s Městskou knihovnou. Praha 20.–22. května 2008, Praha 2009, s. 214–219.
[4)] P. Mareš, Filmový titul a jeho překlad, Film a doba 29, 1983, s. 515–517; týž, Jak se dnes

napsáno několik diplomových prací, jak obecnějšího rázu, tak i ze sféry filmu.[5)] Jde o neprávem opomíjenou oblast, protože je v ní možno nalézt obrovské množství onymického materiálu, který je navíc relativně dobře časově i typologicky ohraničený a rovněž docela snadno dostupný. (Dostupnost ovšem v praxi znamená, že název filmu může být – spolu s dalšími relevantními údaji a daty – také to jediné, co se u ztracených filmů dochovalo do dnešní doby. Takových případů je ostatně nemálo – v rámci našeho tématu se to týká např. filmů *Evin hřích*, *Krasavice Káťa*, *Láska slečny Věry* atd.)

Velice častými složkami názvů filmů jsou **nomina propria** – a z nich se zde objevují především **antroponyma**. Tento fakt vyplývá z jejich velmi důležité a nezastupitelné úlohy, kterou v názvech filmů mají: **v prvé řadě totiž označují postavu (hlavní, nebo vedlejší), jež se v daném filmu vyskytuje, nebo osobu, která má nějaký vztah k ději/tématu filmu** (např. autora literární předlohy: *Fimfárum Jana Wericha*, *Haškovy povídky ze starého mocnářství*).

Z hlediska Schreitmüllerova[6)] vymezení hlavních funkcí filmových titulů (apelativní, informativní a marginální) je v rámci proprií u názvů filmů dominantní funkce informativní. Recipienty titulu jsou pak (potenciální) diváci filmu.

Tolik na úvod, nyní již k vlastním antroponymům. K těm náleží především **rodná jména**. Je samozřejmě možné je rozdělit na domácí/česká (ze synchronního hlediska) a cizí, dále na mužská a ženská a v neposlední řadě lze rovněž vymezit ta, jež se v názvech filmů vyskytují nejčastěji (viz dále). Podobně lze rozčlenit také hypokoristika, jež mohou být ovšem navíc i obourodá, příjmení a přezdívky. Tato podrobnější dělení si však nárokují více času a textového prostoru, proto se zde od většiny z nich upouští.

Název filmu může být v prvé řadě tvořen **samostatným rodným jménem** (to je pak vždy v nominativním tvaru, např. *Adelheid*, *Lea*, *Lukáš*, *Marian*, *Saturnin*, *Václav*) nebo kombinací **rodné jméno + příjmení** (potom je častý i výskyt antroponym ve více pádových tvarech, především v genitivu; např. *Barbora Hlavsová*, *Dita Saxová*, *Jan Výrava*, *Minulost Jany Kosinové*, *Obrácení Ferdyše Pištory*, *Vina Vladimíra Olmera*, *Život a neobyčejná dobrodružství vojáka Ivana Čonkina*, *Život pro Jana Kašpara*). Dále může být v názvu filmu **hypokoristikon** (opět domácí, nebo cizího

---

překládají názvy filmů? Tvar 4, č. 31–32, 1993, s. 14; týž, O překládání titulu filmového díla, Naše řeč 65, 1982, s. 128–144; P. Šindelář, Ještě k problému překladu filmových titulů, Tlumočení – překlad 10, č. 45, 1999, s. 22 (1156).

[5)] J. Pospíšilová, Dobová móda v názvech filmů za posledních 60 let. Diplomová práce, Praha 1980; J. Lesák, O titulech. Diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2010. Vedoucí práce byl PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

[6)] A. Schreitmüller, Filmtitel, Münster 1994.

původu); to se zde rovněž může vyskytovat jak samostatně a v nominativu (např. *Fany, Jindra, Julek, Jurášek, Kolja, Lojzička*), tak i v rámci vět a propozic a v dalších pádech (*Ada se učí jezdit, Andula vyhrála, Anička jde do školy, Archa pro Vojtu, Billy v Praze, Jak se Franta naučil bát, Jak se zbavit Helenky, Madla zpívá Evropě, Paní Katynka z vaječného trhu*). Podobně je tomu také s **příjmeními** (např. *Anděl na horách, Dobrý tramp Bernášek, Habermannův mlýn, Jak utopit Dr. Mráčka aneb Konec vodníků v Čechách, Je třeba zabít Sekala, Karhanova parta, Kawasakiho růže, Kreutzerova sonáta, Pacientka dr. Hegla, Pan Habětín odchází, Prokletí domu Hajnů, Rodinné trampoty oficiála Tříšky, Utrpení mladého Boháčka*). Název filmu tvořený pouze příjmením je však řídký jev (*Jánošík*; v tomto případě jde navíc z historického hlediska přesněji o příjmí). Specifickým případem jsou **ženské podoby příjmení** (např. *Flirt se slečnou Stříbrnou, Morálka paní Dulské, Osud vdovy Novákové*).

Dalšími antroponymy jsou v názvech filmů **přezdívky a přízviska**; u těch je však často třeba blíže znát děj filmu, aby se objasnila jejich motivace, respektive aby se zjistilo, zda jde skutečně o přezdívky (např. *Cácorka, Král Šumavy, Lupič Legenda, Metráček, Moderní Magdalena, Mrkáček Čiko, Nebojsa, Paní Morálka kráčí městem, Tonka Šibenice, Třetí skoba pro Kocoura, Valentin Dobrotivý*). Méně časté jsou **přezdívky skupinové**, respektive kolektivní (např. *Lišáci – Myšáci a Šibeničák, Páni Edisoni, Psohlavci, Sněženky a machři* – poslední doklad psán chybně s malým počátečním písmenem, viz dále). K přezdívkám mají blízko **metaforická, symbolická jména** (např. *A pátý jezdec je Strach, Černý Petr, Faunovo velmi pozdní odpoledne*). Řidčeji může být antroponymum v názvu filmu vyjádřeno také **iniciálami nebo zkratkou** (*Akcie P. Ž. H. /Akcie Petersovy železářské huti/, Narozeniny režiséra Z. K., Konec agenta W4C prostřednictvím psa pana Foustky*). V materiálu se vyskytla rovněž **obecněčeská přechýlená forma** (od příjmení Kráčmera – *Matka Kráčmerka*).

Objevilo se nemálo **nejasných případů**, u nichž lze bez znalosti děje filmu a bez konkretizace vymezení přezdívek jen obtížně určit, zda jde o skutečnou přezdívku, nebo např. o metaforu (kupříkladu pohádkovou personifikaci). Šlo např. o tyto filmy: *Já jsem Stěna smrti, Kedlubnový kavalír, Kočičí princ, Král kolonád, Král sokolů, Král ulice, Královna stříbrných hor, Kukačka v temném lese, Něžný barbar, Pomerančový kluk, Samorost, Sněhová Růženka, Studentská máma, Svéhlavička, Žabec, Železný dědek.*

Složky názvu filmu mohou být vůči danému antroponymu ve vztahu propriální koordinace, nebo determinace. Ke **koordinaci** patří případy výskytu dvou a více antroponym, jež jsou na stejné úrovni (např. *Adam a Otka, Artur a Leontýna, Hanka a Jindra, Jarka a Věra, Lišáci – Myšáci a Šibeničák, Pěnička a Paraplíčko, Pižla a Žižla na cestách, Zpráva o putování studentů Petra a Jakuba*). K případům **determinace** patří především vztahy a) rodné jméno + příjmení (viz výše); b) povolání + rodné jméno (např. *Advokátka Věra, Filosofka Mája, Klaun Ferdinand a raketa*); c) adjektivum + rodné jméno/hypokoristikon (např. *Limonádový Joe aneb Koňská opera,*

Mazaný Filip, Muzikantská Liduška, Případ nevěrné Kláry, Sladká Josefínka, Zlatá Kateřina); d) rodné jméno + substantivní atribut (např. *Anna proletářka, Anna, sestra Jany, Jakub lhář*); e) substantivní atribut + rodné jméno/hypokoristikon (např. *Fešák Hubert, Krasavice Káťa*); f) povolání/titul + příjmení (např. *Adjunkt Vrba, Aféra plukovníka Redla*). Nepochybně by se našly ještě další případy determinace.

Antroponymum může označovat přímo **jméno hrdiny/hrdinů filmu** (např. *...a zase ta Lucie!, Adam a Otka*), nebo naopak jméno **vedlejší postavy filmu** (např. *„Marečku, podejte mi pero!“, Jáchyme, hoď ho do stroje!* – zde jde o přímo dějově nedůležité, okrajové postavy), anebo často také ani jedno z toho (např. *Čapkovy povídky, Líbáš jako Bůh* – může jít o vyjádření autorství námětu filmu, přirovnání postavy k nositeli jiného antroponyma atd.).

Z lexikálního hlediska se v názvech českých hraných filmů velmi často objevují antroponyma z několika výrazných skupin. Jsou to **a) jména biblických postav a světců** (např. *Anděl Páně, Adam a Eva, Československý Ježíšek, Kainovo znamení /Ve spárech hříšné ženy/, Souboj s Bohem, Svatý Václav, U svatého Antoníčka, U svatého Matěje, když se slunko zasměje, Varhaník u sv. Víta*); **b) jména pohádkových a mytologických postav** (např. *Ahasver, Bílá paní, Červená Karkulka, Dařbuján a Pandrhola, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Honza málem králem, Kašpárek a Budulínek, Krakonoš a lyžníci, Lekce Faust, Lotrando a Zubejda, Mahulena, zlatá panna, O princezně Jasněnce a létajícím ševci, O Sněhurce, Odysseus a hvězdy, Otesánek, Pohádka o Honzíkovi a Mařence, Pohádka o Malíčkovi, Princ a Večernice, Princ Bajaja, Radúz a Mahulena, Rumburak, Šípková Růženka, Tři oříšky pro Popelku, Tři zlaté vlasy děda Vševěda*); **c) jména literárních postav** (např. *Divá Bára, Dobrodružství Robinsona Crusoe, námořníka z Yorku, Dobrý voják Švejk, Honzíkova cesta, Hordubal, Jára Cimrman ležící, spící, Karamazovi, Klapzubova XI., Král Ubu, Lelíček ve službách Sherlocka Holmesa, Malý Bobeš, Marketa Lazarová, Maryša, Můj přítel d'Artagnan, Načeradec král kibiců, Něco z Alenky, Nikola Šuhaj, Občan Brych, Romeo, Julie a tma, Švanda dudák, Tarzanova smrt, Werther /Utrpení mladé lásky/*); **d) jména skutečně žijících osobností** (např. *Bathory, Božská Ema, Čapkovy povídky, Fibichův poem, Haškovy povídky ze starého mocnářství, Jan Hus, Jan Roháč z Dubé, Jan Žižka, Josef Kajetán Tyl, Kajínek, Když děda miloval Ritu Hayworthovou, Kníže Václav, Mikoláš Aleš, Milan Rastislav Štefánik, Páni Edisoni, Podvod s Rubensem, Ponrepovo kouzelnictví, Putování Jana Amose, Rabbi Löw, Svatby pana Voka, Toyen, Třicet panen a Pythagoras, V hlavní roli Oldřich Nový, Vincenz Priessnitz, Vyžilý Boudník, Vzorný kinematograf Haška Jaroslava, Zabil jsem Einsteina, pánové..., Zapomeňte na Mozarta*).

U skutečně žijících osobností lze také odlišit, zda se jedná o více či méně životopisně laděné filmy (např. *Bathory, Kajínek*), či nikoliv (např. *Fimfárum Jana Wericha, Páni Edisoni*; viz také výše u jmen postav). Pohádky a filmy určené dětem mají v ná-

zvech častý výskyt hypokoristik (např. *Honza málem králem*, *Pohádka o Honzíkovi a Mařence*, *Julek*, *Anička jde do školy*).

Relativně málo se v názvech filmů vyskytlo **označení titulů** (*Pobočník Jeho Výsosti*, *Pradlenka Jeho Jasnosti*, *Rytíř Bledé růže*, *Slasti Otce vlasti*) a **národností** (*Cikán Jůra*, *Největší z Čechů*, *Tichý Američan v Praze*).

Nejčastějším antroponymem, které se objevilo v názvech českých filmů, je Tau (13x, doklady viz dále u sérií filmů) a po něm ženské rodné jméno *Eva*; má celkem devět výskytů a je v různých tvarech součástí těchto názvů: *Adam a Eva* (2x), *Dcery Eviny* (*Princ z ulice*), *Eva tropí hlouposti*, *Evin hřích*, *Evo, vdej se!*, *Experiment Eva*, *Rozvod paní Evy*, *Střepy pro Evu*. Nejčastějším mužským rodným jménem pak bylo *Jan*: v osmi filmech (*Fimfárum Jana Wericha*, *Jan Cimbura*, *Jan Hus*, *Jan Roháč z Dubé*, *Jan Výrava*, *Jan Žižka*, *Putování Jana Amose*, *Život pro Jana Kašpara*). K němu je možno přičíst další čtyři filmy s hypokoristiky: *Honza málem králem*, *Honzíkova cesta*, *Pohádka o Honzíkovi a Mařence*, *Román hloupého Honzy* (*Ředitel sklárny*).

Z hlediska deklinace jsou zajímavé tyto dvě poměrně časté skupiny antroponym: **vokativní tvary** (např. *„Marečku, podejte mi pero!“*, *Evo, vdej se!*, *Haničko, co s tebou bude?*, *Jáchyme, hoď ho do stroje!*, *Matěji, proč tě holky nechtějí?*, *Nezlob, Kristino*, *Slávko nedej se!*, *Tony, tobě přeskočilo*) a antroponymum **ve tvaru přivlastňovacího adjektiva** (např. *Antonyho šance*, *Evin hřích*, *Jarčin profesor*, *Karlíkovy trampoty*, *Lízino štěstí*, *Nikyho velebné dobrodružství*, *Titimekův náhrdelník*, *Vandiny trampoty*, *Vendelínův očistec a ráj*). V některých názvech jsou zakonzervovány starší pádové tvary antroponym, jež se dnes už obvykle neužívají (např. *Lelíček ve službách Sherlocka Holmesa*).

U přezdívek se v názvech českých filmů naskýtá jeden zajímavý problém, co se grafiky týče. Objevují se totiž případy antroponym, jež mají evidentně funkci přezdívek, nicméně jsou (z dnešního hlediska chybně) psána s malým počátečním písmenem (např. *Nefňukej, veverko!*, *Neříkej mi majore!*, *Sněženky a machři*). Je to zřejmě důsledek toho, že obecné povědomí o přezdívkách a o jejich grafické podobě nebývalo a dosud není příliš výrazné.

V materiálu se objevily také názvy filmů, jež obsahují **původní antroponyma v neantroponymyckém významu**. Převážně se jedná o fytonyma a zoonyma: *Adéla ještě nevečeřela* (rostlina), *Artuš, Merlin a Prchlíci* (psi), *Ať žije republika* (*Já a Julina a konec veliké války*) (kůň), *Bota jménem Melichar*, *Dědeček, Kyliján a já* (osel), *Terezu bych kvůli žádné holce neopustil* (opice), *Útěk s Cézarem* (pes).

I mezi názvy českých hraných filmů se dost často vyskytují **homonyma**, tj. stejné názvy. V rámci filmů s antroponymy k nim patří následující: *Adam a Eva* (2x), *Babinský* (2x), *Dobrý voják Švejk* (3x), *Jindra, hraběnka Ostrovínová* (2x), *Pantáta Bezoušek* (2x), *Páter Vojtěch* (2x), *Psohlavci* (2x), *Robinsonka* (2x), *Vdavky Nanynky Kulichovy* (2x), *Venoušek a Stázička* (2x).

U starších českých filmů se často objevují **alternativní názvy** (a to i více než jeden). A samozřejmě také v nich se objevují antroponyma, a to a) pouze v alternativním názvu; b) jak v oficiálním, tak i v alternativním názvu (pak jsou příslušná antroponyma buď stejná, nebo odlišná). Jde např. o tyto filmy: *Aloisův los* (*Alois vyhrál los*), *Baron Prášil* (*Když Burian prášil*), *Démon rodu Halkenů* (*Démon rodu hraběte z Halkenů*), *Děti veliké lásky* (*Ave Maria*), *Do panského stavu* (*Matka Kráčmerka I.*), *Dostaveníčko ve mlýnici* (*Švábovo zmařené dostaveníčko*), *Drvoštěp* (*Zázračná léčba Dra. Jenkinse*), *Irčin románek II.* (*Irča v pensionátu*), *Jejich svatební noc* (*Jarka a Věra*), *Jménem Jeho Veličenstva* (*Poprava pěšáka Kudrny*), *Karel Havlíček Borovský* (*1848*) (*Dvě lásky K. H. Borovského*), *Kurýři císařovi* (*Napoleon*) (*Ve stínu Napoleonově*), *Lízin let do nebe* (*Líza Irovská*), *Neviňátka* (*Snib a Snob*), *Odplata* (*Madonna od sv. Pavla*) (*Historie obrazu*), *Oklamaný hypnotisér Swengali* (*Ferenc hypnotisér*), *Pět smyslů člověka* (*Prefatýn a jeho láska*), *Řina* (*Tři lásky Řiny Sezimové*), *Smích a pláč* (*Pláč a smích*) (*Tvář Švába-Malostranského*), *Stín ve světle* (*Slepý Juro*) (*Tvrdohlavý Jura*), *Trestanci na Špilberku* (*Revírník Anton*), *V panském stavu* (*Matka Kráčmerka II.*), *Vzdušné torpédo 48* (*Případ plukovníka Švarce*).

A samozřejmě se vyskytují opakovaná antroponyma v **sériích filmů**, které mají společného hrdinu (popřípadě dvě společné postavy). Jsou to tyto (mini)série: *Byl jednou jeden polda II – Major Maisner opět zasahuje!*, *Byl jednou jeden polda III – Major Maisner a tančící drak*; *Dovolená s Andělem*, *Anděl na horách*; *Ecce homo Homolka*, *Hogo fogo Homolka*, *Homolka a tobolka*; *Ferenc a kráva*, *Ferenc se zařizuje*, *Ferenc se žení*; *Hrubeš a Mareš jsou kamarádi do deště*, *Hrubeš a Mareš Reloaded*; *Irča v hnízdečku*, *Irčin románek*; *Jonáš a Melicharová*, *Jonáš II. aneb Jak je důležité míti Melicharovou*; *Kačenka a strašidla*, *Kačenka a zase ta strašidla*; *Lucie, postrach ulice*, *...a zase ta Lucie!*; *Malý Bobeš*, *Malý Bobeš ve městě*; *Otec Kondelík a ženich Vejvara*, *Tchán Kondelík a zeť Vejvara*; *Pan Tau*, *Pan Tau přichází*, *Pan Tau a Claudie*, *Pan Tau a neděle*, *Pan Tau a taxikář*, *Pan Tau na horách*, *Pan Tau to zařídí*, *Pan Tau v cirkusu*, *Hledá se pan Tau*, *Pan Tau a samá voda*, *Pan Tau a tisíc kouzel*, *Pan Tau jde do školy*, *Pan Tau a cesta kolem světa*; *Polykarp aprovisuje*, *Polykarpovo zimní dobrodružství*; *Rudi na křtinách*, *Rudi na záletech*, *Rudi se žení*, *Rudi sportsman*; *Sněženky a machři*, *Sněženky a machři po 25 letech*; *Svatby pana Voka*, *Pan Vok odchází*; *Švejk na frontě*, *Švejk v civilu*, *Švejk v ruském zajetí*; *Výlet pana Broučka do zlatých časů*, *Výlet pana Broučka na Mars*.

Je zjevné, že antroponyma a propria vůbec tvoří bohatou součást názvů českých hraných filmů a nepochybně si zaslouží podrobnější zpracování. To je ovšem tím spíše nutno říct o samotné problematice českých filmových titulů, kterým by se rovněž měla věnovat větší pozornost.

volejnik@ujc.cas.cz
Oddělení onomastiky
ÚJČ AV ČR, v. v. i.
Valentinská 1
116 46 Praha 1